Analizy OSW

OŚRODEK STUDIÓW WSCHODNICH 25.10.2017 www.osw.waw.pl

Czechy po wyborach: dominacja Babiša

Jakub Groszkowski

Wybory do Izby Poselskiej w Czechach w dniach 20–21 października zakończyły się jednoznaczną wygraną ruchu politycznego ANO 2011. Ugrupowanie byłego wicepremiera Andreja Babiša z wynikiem blisko 30% głosów zdystansowało drugą w kolejności konserwatywną Obywatelską Partię Demokratyczną (ODS, 11%) i siedem innych ugrupowań. Podział mandatów umożliwia odtworzenie dotychczasowej koalicji, z socjaldemokratyczną ČSSD i chadecką KDU-ČSL, czego nie wyklucza żadne z tych ugrupowań. Dotychczasowi koalicjanci ANO, choć ponieśli wyraźną porażkę, stawiają jednak warunek, aby poza przyszłym rządem pozostał Babiš oraz jego najbliższy współpracownik, wiceprzewodniczący ANO Jaroslav Faltýnek. Obaj politycy w poprzedniej kadencji zostali pozbawieni immunitetu poselskiego w związku z podejrzeniem o oszustwa przy wykorzystaniu dotacji z funduszy UE. Poza dotychczasowymi koalicjantami zainteresowane współpracą rządową z ANO są jeszcze dwa ugrupowania antysystemowe: antyimigrancka i antyislamska SPD oraz komunistyczna KSČM. One jednak też stawiają ten sam warunek, poza tym możliwość współrządzenia z nimi wykluczył Babiš. Partie prawicowe: ODS i TOP 09, bliski im ideologicznie ruch polityczny Starostowie i Niezależni oraz Czeska Partia Piratów postulująca większą przejrzystość polityki odrzuciły możliwość współpracy z ANO. Mimo to Babiš próbuje z nimi negocjować.

Zwycięzca wyborów stoi więc przed dylematem: może ustąpić o wiele słabszym partnerom i podjąć negocjacje nad odtworzeniem koalicji z socjaldemokratami i chadekami, a na czele przyszłego rządu umieścić lojalnego wobec siebie polityka. Może też, powołując się na silny mandat wyborczy, zdecydować się na rząd mniejszościowy. Taki gabinet na czele z Babišem mógłby przyjmować ustawy dzięki współpracy parlamentarnej z antysystemowymi SPD i KSČM bądź też z posłami z innych ugrupowań. Sojusz z ugrupowaniami postulującymi wyjście z UE i NATO wiązałby się jednak z dużymi kosztami politycznymi dla Babiša. Kwestia ta jest dla niego istotna tym bardziej, że już teraz często w mediach przedstawiany jest jako „zagrożenie dla demokracji" ze względu na to, że władza polityczna w jego rękach łączy się z ogromnym majątkiem, wpływami biznesowymi i medialnymi (należące do niego firmy są w funduszu powierniczym, którym współzarządza jego żona). Negocjacje o powyborczej współpracy będą najprawdopodobniej trwały wiele tygodni, a ich istotnym uczestnikiem będzie sprzyjający Babišowi prezydent Miloš Zeman. Niezależnie od ich wyniku najbardziej wpływową osobą w państwie będzie Andrej Babiš.

Przyczyny sukcesu Babiša

Ruch polityczny ANO jest programowo nieideologiczny, a jego członków łączy przede wszystkim lojalność wobec Andreja Babiša, który jest *de facto* właścicielem ANO. Kampania wyborcza skoncentrowana była na osobie Babiša, który budzi w czeskim społeczeństwie duże kontrowersje. Odrzucany jest przez dużą część wielkomiejskich elit jako niebezpieczny dla demokracji oligarcha, a zarazem przez blisko 1/3 Czechów wskazywany jest jako najlepszy kandydat na premiera. Lider ANO sukcesy biznesowe (głównie w branży chemicznej i rolno-spożywczej) zawdzięcza w dużej mierze bliskiej współpracy z lewicowymi rządami pod koniec XX i na początku XXI wieku oraz wylobbowanym mechanizmom państwowego wsparcia dla jego biznesów. Choć w obecnym rządzie przez blisko cztery lata zajmował stanowisko wicepremiera i ministra finansów, udało mu się przekonać rzeszę wyborców, że jest liderem sprzeciwu wobec „skorumpowanych i niekompetentnych elit", a zarazem osobą, która dzięki swoim umiejętnościom, pracowitości i uczciwości zapewnia perspektywy dynamicznego i sprawiedliwego rozwoju państwa.

Podczas kampanii wyborczej przeciwko Babišowi koalicyjni socjaldemokraci i opozycyjna prawica, wraz z liberalnymi mediami, prowadzili intensywną kampanię dyskredytacyjną, która bazowała na szeregu uzasadnionych wątpliwości wobec przeszłości lidera ANO. Dotyczyły one między innymi: podejrzeń o nielegalną optymalizację podatkową (sprawę analizowała podległa Babišowi administracja skarbowa), podejrzeń o oszustwo przy wykorzystaniu dotacji z UE (poza policją sprawę bada unijny urząd ds. nadużyć finansowych OLAF), ujawnionych podsłuchów wskazujących, że Babiš wykorzystywał należące do niego media do ataków na przeciwników politycznych, a także dokumentów komunistycznej służby bezpieczeństwa, z których wynika, że w latach 80. Babiš był tajnym współpracownikiem służb (sprawą na wniosek Babiša zajmuje się słowacki sąd). Lider ANO konsekwentnie i, jak pokazują wyniki wyborów, skutecznie odpierał wszelkie oskarżenia, występując w roli ofiary „kłamliwych ataków skorumpowanego systemu", który jego zdaniem zwalcza ANO w obawie przed utratą wpływów.

Gospodarka, bezpieczeństwo i UE

Przez cztery lata koalicyjnych rządów, a szczególnie w końcówce kampanii wyborczej ANO konsekwentnie przekonywało wyborców, że bardzo dobre wyniki makroekonomiczne (m.in. nadwyżka budżetowa w 2016 roku) Czechy zawdzięczają ciężkiej pracy ministra finansów Babiša, którego wysiłki komplikuje niekompetencja koalicjantów. Sukcesem lidera ANO niewątpliwie było usprawnienie ściągalności podatków, m.in. poprzez uruchomienie elektronicznej ewidencji obrotów (system internetowy, do którego spływają dane z kas fiskalnych). Działania te sprowadziły na niego krytykę części środowisk drobnych przedsiębiorców, które zyskały zdecydowane poparcie partii prawicowych. Mimo to spora część tradycyjnego elektoratu prawicy, który poparł cztery lata temu ANO, ponownie oddała głos na ruch Babiša. Do dużej części wyborców prawicy trafiły argumenty, że działania Ministerstwa Finansów eliminują nieuczciwe praktyki gospodarcze i dowodzą skuteczności politycznej Babiša. Zarazem, dzięki przejęciu części haseł lewicy (wzrost emerytur, obniżka VAT) i intensywnej kampanii prowadzonej przez Babiša osobiście w małych i średniej wielkości miejscowościach, ANO zyskało w tych wyborach rzesze wyborców socjaldemokratycznej ČSSD, która uzyskała najmniej głosów od 1992 roku.

Dopasowując się do poglądów większości społeczeństwa ANO w programie wyborczym akcentowało potrzebę zamknięcia zewnętrznych granic UE, konieczność obrony przed nielegalną migracją i sprzeciw wobec wejścia Czech do strefy euro. W końcówce kampanii wyborczej Babiš zaczął też podkreślać, że nie zgadza się na dalsze przenoszenie kompetencji w UE z poziomu państw członkowskich do instytucji unijnych. To również koresponduje z poglądami Czechów. Według badania Eurobarometer z wiosny br., zaufanie do UE deklaruje jedynie 30% Czechów (mniej niż Brytyjczycy), bardziej sceptyczni w UE są jedynie Grecy. Na tych nastrojach kapitał polityczny (11% głosów) zbił przede wszystkim ruch Wolność i Demokracja Bezpośrednia Tomia Okamury (SPD), który do wyborów poszedł z hasłem „NIE islamowi, NIE terrorystom". Ugrupowanie Okamury wyraźnie poprawiło swój wynik sprzed czterech lat (wówczas pod nazwą Świt Demokracji Bezpośredniej), częściowo przejmując wyborców komunistycznej KSČM, z którą łączy je prorosyjski, antyunijny i antynatowski program.

Strategia prezydenta Zemana

Zgodnie z czeską konstytucją o nominacji przyszłego premiera zdecyduje samodzielnie prezydent. Należy się spodziewać, że Miloš Zeman będzie starał się wykorzystać wszelkie możliwości wpływania na sytuację polityczną, nawet kosztem naginania konstytucji. W przeszłości udowodnił, że gotów jest mianować rząd nawet wbrew większości parlamentarnej. Gabinet Jiřiego Rusnoka w sierpniu 2013 roku nie uzyskał wotum zaufania, złożył dymisję prezydentowi, ten jednak powierzył mu sprawowanie władzy przez kolejnych pięć miesięcy.

Zeman nie ma problemu z tym, aby premierem uczynić polityka, przeciwko któremu wszczęte zostało postępowanie karne w związku z podejrzeniem oszustwa (uzyskany mandat poselski na nowo gwarantuje Babišowi immunitet, policja może ponownie wystąpić o zgodę na jego uchylenie). Prezydent zapowiedział, że 31 października powierzy Babišowi misję tworzenia nowego rządu. Datę pierwszego posiedzenia Izby Poselskiej Zeman wyznaczył jednak na ostatni możliwy termin – 20 listopada. Tym samym odłożył decyzję o nominacji nowego premiera przynajmniej o miesiąc, a więc po terminie zgłaszania kandydatur w styczniowych wyborach prezydenckich, w których stara się o reelekcję. Dzięki temu ruchowi trzyma Babiša w niepewności i może liczyć na to, że ANO, zgodnie z deklaracją lidera, nie wystawi swojego kandydata w wyborach prezydenckich.

Perspektywy

Wyraźny spadek poparcia, jaki w wyborach odnotowali aktualni koalicjanci ANO, jest dla pozostałych partii wskazówką, że współpraca rządowa z ugrupowaniem Babiša wiąże się z ryzykiem przepływu elektoratu do ANO. Programowo nieideologiczne ugrupowanie kieruje swój przekaz do wszystkich grup społecznych i w tych wyborach we wszystkich grupach społecznych wygrało (bez względu na wykształcenie, miejsce zamieszkania, płeć, pracę). Czynnikiem motywującym mniejsze partie do współpracy z ANO będzie natomiast prawdopodobnie przedstawiana przez Babiša jako „jedyne możliwe wyjście" współpraca z ugrupowaniami antysystemowymi – SPD i komunistami.

Silny mandat wyborczy, rozdrobniona opozycja i przychylność (przynajmniej do stycznia) prezydenta Miloša Zemana stwarzają Andrejowi Babišowi komfortowe warunki do sprawowania władzy. ANO co prawda ma ledwie sześć mandatów w Senacie (na 81), ale weto izby wyższej można przegłosować większością ustawowej liczby posłów. ANO nie ma szans na szybkie zyskanie większości miejsc w Senacie (1/3 składu izby jest wybierana co dwa lata, najbliższe wybory są w 2018 roku). Może natomiast zapewnić sobie przychylność senackiej większości poprzez odtworzenie koalicji z socjaldemokratyczną ČSSD i chadecką KDU-ČSL. Jeśli Babiš natomiast zdecyduje się na rząd mniejszościowy (np. z poparciem partii antysystemowych), wówczas Senat stanie się bastionem opozycji, który co prawda nie będzie w stanie zablokować zmian w prawie, ale będzie miał istotny wpływ na debatę o rządach ANO.

Niezależnie od tego, czy Andrej Babiš zasiądzie w fotelu premiera, czy też zdecyduje się na obsadzenie tego stanowiska człowiekiem lojalnym wobec siebie, nie ulega wątpliwości, że po wyborach stał się najsilniejszą osobą w Czechach. Zarówno w rządzie mniejszościowym, jak i w przypadku powołania gabinetu koalicyjnego ANO zapewne obsadzi kluczowe stanowiska ministerialne i obejmie kontrolę nad służbami specjalnymi. Rozległe wpływy polityczne w połączeniu z wpływami biznesowymi i medialnymi wikłają Babiša w permanentny konflikt interesów, rodząc podejrzenia, że jego działalność polityczna służy interesom spółek, które formalnie przekazał do funduszu powierniczego. Wątpliwości te będą dotyczyły przede wszystkim agendy ministerstw rolnictwa i środowiska regulujących otoczenie prawno-biznesowe, w którym funkcjonuje stworzony przez niego holding Agrofert. ANO planuje połączyć te ministerstwa w jeden resort.

Andrej Babiš jako premier najprawdopodobniej będzie w dalszym ciągu funkcjonował w trybie kampanii wyborczej. Z zapowiedzi wynika, że zamierza jeździć po kraju, rozwiązywać problemy poszczególnych gmin i mobilizować do działania administrację rządową oraz władze samorządowe. Prezentowana przez ANO wizja rządzenia państwem wzorowana jest na modelu biznesowym, w którym premier, tak jak właściciel firmy, wyznacza zadania i rozlicza poszczególnych ministrów (menedżerów). Babiš, który ma pod pełną kontrolą swoje ugrupowanie, wielokrotnie narzekał na bezproduktywność prac poselskich i rządowych. Wśród pierwszych kroków jego gabinetu będzie zatem zmniejszenie liczby ministerstw i zmiana ustawy o porządku obrad Izby Poselskiej w taki sposób, aby ograniczyć obstrukcję parlamentarną i przyspieszyć przyjmowanie ustaw. ANO zapowiada też odbiurokratyzowanie administracji publicznej poprzez otwarcie jej na ekspertów z zewnątrz, prawdopodobnie z biznesu. Działania rządu będą zapewne spotykały się z głośnymi protestami opozycji, która będzie sięgała po hasła obrony demokracji przed oligarchią.

ANEKS

Nazwa partii	Afiliacja w polityce europejskiej	Procent głosów	Liczba mandatów (na 200)

ANO 2011	Porozumienie Liberałów i Demokratów na rzecz Europy	29,64	78
ODS	Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy	11,32	25
Czeska Partia Piratów	Europejska Partia Piratów	10,79	22
SPD	Ruch na rzecz Europy Narodów i Wolności	10,64	22
KSČM	Zjednoczona Lewica	7,76	15
ČSSD	Postępowy Sojusz Socjalistów i Demokratów	7,27	15
KDU-ČSL	Europejska Partia Ludowa	5,8	10
TOP 09	Europejska Partia Ludowa	5,31	7
Starostowie i Niezależni	Europejska Partia Ludowa	5,18	6